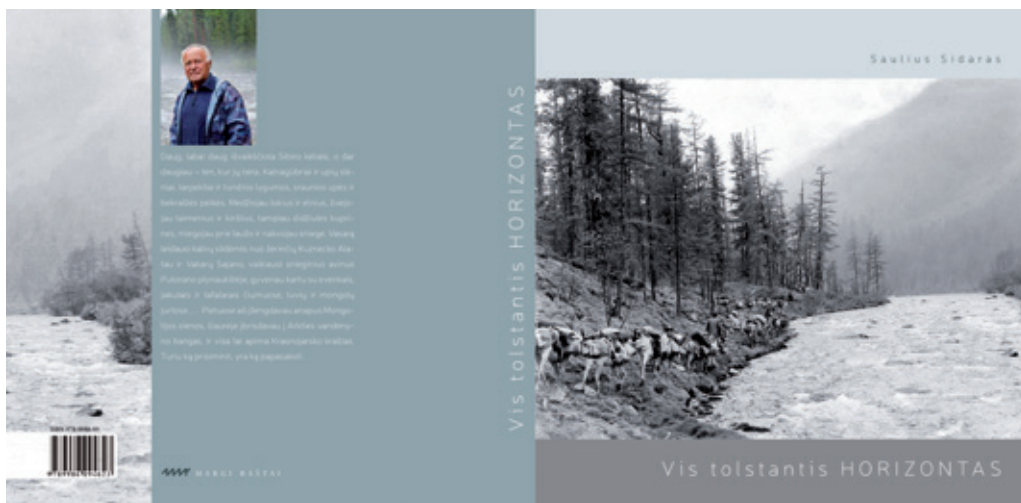

Eugenija Rudnickaitė, Vilniaus universiteto Geologijos ir mineralogijos katedra

„VIS TOLSTANTIS HORIZONTAS“, ATVEDEŲ AUTORIŲ PAS GIMTINĖS ŽMONES, O TĖVYNAINIUS – PAS JĮ: SUSITIKIMAS SU GEOLOGU, RAŠYTOJU, TREMTINIU

Vėlyvą 2018 m. spalio 12 d. vakarą Lietuvos mokslų akademijos turistų klubo patalpose nebuvo laisvos vietos net žvirbliui nutūpti – vyko vakaras–susitikimas su geologu, rašytoju, tremtiniu dr. Sauliumi Sidaru iš Krasnojarsko. Gausiai susirinkusiems (geologams, turistams ir kt.) jis buvo pristatytas taip: *mūsų svečias dr. Saulius Sidaras yra geologas–geofizikas, nuėjęs ilgą ir sudėtingą kelią nuo eilinio geologo iki ekspedicijos vadovo. 1984 m. gavo geologijos–mineralogijos mokslų kandidato laipsnį už disertaciją „Tunguskos sinekližės vulkanogeninių darinių magnetizmas ir jo reikšmė geologiniams tyrimams“ [„Магнетизм вулканогенных образований Тунгусской синеклизы и его значение при геологических исследованиях“]. Jis organizavo ir dalyvavo daugiau kaip 50 ekspedicijų. Užsiiminėjo Krasnojarsko krašto geologinių žemėlapių sudarymu, geležies, aliuminio, chromo, mangano, aukso, deimanto, brangakmenių ir kitų naudingųjų iškasenų paieško-*

mis. Parašė virš 40 mokslinių darbų, 7 monografijas, įkūrė dvi unikalias laboratorijas. Jam suteiktas „Rusijos Federacijos nusipelnusio geologo“ garbės vardas.

Kaip visuomenininkas Saulius Sidaras yra Krasnojarsko krašto lietuvių tautinės kultūrinės autonomijos „Lietuva“ pirmininko pavaduotojas; Krasnojarsko sekmadieninės lietuvių kalbos mokyklos vadovas, mokytojas, lietuvių tremtinių ir jų palikuonių gyvenimo Sibire metraštinių.

Lietuvos tautinių mažumų departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės apdovanotas Sidabro garbės ženklu „Už nuopelnus“; Gabrielės Petkevičaitės–Bitės atminimo medaliu „Tarnaukite Lietuvai“ ir kt.

S. Sidaras susirinkusiems pristatė savo knygą „Vis tolstantis horizontas“, papasakojo apie Vidurio Sibiro ypatybes, Putorano plynaukštę, ten randamus mineralus, apie savo, kaip geologo, patirtį, apie ryšį su Lietuva, kaip matoma Lietuva iš Rusijos platybių.

Atsakė į gausius klausimus, parodė keletą trumpų filmukų.

Knygos visiems norintiems neužteko... Tačiau yra gera žinia – Lietuvos geologų bendruomenė gavo autoriaus sutikimą pakartotiniam knygos leidimui.

Keletas ištraukų iš S. Sidaro knygos:

Mūsų sodyba stovėjo ant vaizdingo Strėvos upės kranto, prie kelio Rumšiškės–Kauņas. Ši žemė kažkada priklausė dvarininkui Todaravui. Tėvas, grįžęs iš Amerikos, dalį jos nusipirko...

...Operacija „Vesna“ išplėšė iš manęs Tėvynę ir nubloškė prie Jenisiejaus krantų. Tėvą, bandžiusį bėgti, užmušė, motina nuo patirto siaubo buvo paralyžuota, o aštuoniasdešimtmetė senelė mirė pirmaisiais tremties metais. Nė šešiolikos neturintis vyresnysis brolis man atstojo ir tėvą, ir motiną. Kaip įmanydami stengėmės išgyventi. O juk buvome laikomi dar ir liaudies priešais. Tik nesupratau – nei kokios liaudies, nei kokie priešai mes buvome.

Pats aiškiai neprisimenu, kokia buvo toji kelionė Jenisėjumi. Daug ką papasakojo brolis...

O ši ištrauka, autoriaus prašymu, buvo perskaityta susirinkusiems:

...Vieną vasaros dieną nekantriai laukėme kito įvykio. Netoli Ust Avamo gyvenvietės mes susitarėme su viena nganasanų šeima, kad mums bus leista pasižiūrėti šamano apeigų. Šamanas taip pat neprieštaravo, kad mes dalyvautume. Šamanas, vardu Delsumiaku, buvo kilęs iš labai senos šamanų giminės Ngomtuso (išvertus tai reikštų: „Atiduok alkstančiam paskutinį savo kąsnelį“). Delsumiaku tėvas ir senelis buvo visame Taimyre garsūs šamanai. Jie buvo žinomi ir Šiaurės Jakutijoje, ir Jamale. Pas juos atvykdavo filmavimo grupės iš Norvegijos, Japonijos, Vokietijos. Senoliai pasakojo, kaip Delsumiaku atgaivino mirusį berniuką, kuris dabar yra patyręs medžiotojas ir taip pat vadinamas tokiu pat vardu – Delsumiaku. Kalbama, kad jis toks pat medžiotojas kaip ir kiti, tik tai jo akys nejudrios – visai kaip mirusio. Taip pasakoja senoliai.

...Vyrai pastatė čiumą, o moterys atnešė laužui malkų. Ir štai čiumo gilumoje ėmė rangytis dūmelis, paskui pasirodė ugnis. Po kiek laiko čiume pasigirdo kliuksėjimas – tai mergina, šeimininko dukra, rusišku Tanios vardu,

Saulius Sidaras (iš asmeninio archyvo).

pylė į stiklinę degtinės. Šamanas pirmą stiklinę kliūstelėjo į ugnį, kad įsiteiktų ugnies dvasiai. Tada Tania įpylė antrą stiklinę, kurią šamanas išgėrė pats. Nuo ugnies „maitinimo“ prasidėjo apeigos. Šamano padėjėjas, iš pažiūros kokių 30 metų vaikinai, tyliai sudavė į būgną ir ėmė kažką nganasaniškai kalbėti. Tania tyliai vertė į rusų kalbą:

– Kilkite, dvasios, pakelkite galvas, klausykite manęs atidžiai, dabar pradėsime apeigas.

Ši frazė buvo kartojama daug sykių ir vis skirtingomis intonacijomis. Paskui pats šamanas paėmė būgną, ir ėmė lieti jo Didžiosios Šiaurės daina. Kaip staiga viskas čiume pasikeitė! Nganasanų veidai suakmenėjo, sustingo, o šamanas monotoniškai tęsė savo dainą.

Jis tapo kažkuo visai kitu, tarsi mums nepažįstamu žmogumi. Jo burbėjimas priminė artėjančios perkūnijos grumėjimą. Paskui lygus kaukimas pripildė čiumą ir kartu su dūmais skriejo virš upės, virš tundros, virš gėlių...

Šamano balsas tai pakildavo iki labai aukštų tonų, tai nusileisdavo iki labai žemo, primenančio tigro riaumojimą. Šamanas visą laiką mušė savo būgną – ritmingai ir lygiai. Svarbu buvo dar ir tai, kokius garsus jis skleidė: kviesdavosi tai gegutės, tai pelėdos, tai elnio ar medžio dvasių. Kar-

S. Sidaras susitikime Lietuvos mokslų akademijos turistų klube Vilniuje (iš MATK archyvo).

tais garsai liaudavosi, ir tada šamanas imdavo maldauti, kad motina upė leistų žvejams prisigaudyti žuvų, kad elnio siela padėtų elniams susirasti gero pašaro ir šie sugrįžtų riebus iš vasaros ganyklų, kad žemės dvasia išaugintų gerą elninės šiuurės derlių ir pasotintų elnius.

Protarpiais šamanas, palinkęs virš būgno, kažką taip neaiškiai burbėjo, kad netgi Tania nepajėgė išversti į rusų kalbą. Odiniai nėriniai nukaro nuo jo kepurės ir lyg vualis uždengė šamano kaktą ir akis, tik laužo atšvaitai jo siaurų akių plyšeliuose kartais sužaižaruodavo kaip angliukai. Šamanas šūkčiodavo, kad blogosios dvasios, kurių link jis skverbiasi, labai stiprios ir su jomis reikia kautis. Štai dėl ko į jo kepurę ir įsiūta metalinė plokštelė – kad dvasios negalėtų jam trinktelėti į kaktą.

Šamanas sušukdavo, kad jo meilė žmonėms labai stipri ir kad jis prisibrausiąs iki Vyriausiosios Dvasios, čira prasiskinsiąs sau kelią. Ką jis turėjo galvoje – buvo visiškai nesuvokiama.

Mus taip pat apėmė kažkoks nesuprantamas sąstingis ir mes vienodai lingavome į būgno dūžių taktą, o tas ritmas veikė pasąmonę. Norėjosi atsistoti šalia šamano ir suktis lėtame šoky...

Bet staiga šamano veidas pasikeitė, oras čiume tarytum prisipildė bloga pranašaujančios

Dainuoja Vladimiras Novikovas iš Kijevo (iš MATK archyvo).

tylos, būgnas nutilo, o šamanas paėmė į rankas kokių pusanatro metro čirą, panašią į aštrią ietį, ir ėmė smeigti sau į pilvą. Kažkuri iš čia esančių moterų mėgino ją nustverti ir ištraukti iš pilvo, bet šamanas moterį šiurkščiai atstumė. Čira iš lėto susmigo į pilvą ir išlindo apie 20 centimetrų pečių pusėje. Šamanas tylėjo.

Paskui jis griebė grandinę, kuri buvo pritvirtinta prie stulpo čiumo vidury, ir pradėjo aukštai šokinėti, rankoje laikydamas čirą. Sėdinčiųjų prie laužo akys išsiplėtė, veidai suakmenėjo. Protu to nebuvo galima suvokti. Kas tai? Genialus fokusas ar tikrovė? Bet visa tai aš savo akimis regėjau. Gal šamanas iš tiesų peržengė kažkokią ribą, žyminčių mūsų sąmonę, liniją, už kurios ima veikti kiti dėsniai, liniją, už kurios gyvena dvasios?..

Po kokių dešimties minučių šamanas lėtai ištraukė čirą iš kūno. Ant čiumo samanų pliūptelėjo kraujas ir šamanas sukniubo. Jis buvo be sąmonės. Senutės nganasanės paguldė jo kūną ant brezento ir nunešė į kitą čiumą. Mums uždraudė iki ryto ten eiti.

Paryčiui mes vėl išvydome šamaną. Jis atrodė pavargęs. Apžiūrėjome jo pilvą. Žaizda buvo beveik užsitraukusi.

– Mano nieko neprisimena ir nežino, – tarė šamanas. – Mano kalbėjo su dvasiomis, o skausmo nebuvo jokio, dvasios pasakė, kad rudenį bus daug elnio, dvasios mūsų pasigailėjo.

Apie pietus šamanas su savo vargana manta patraukė į tundrą. Kur jis gyvens ir ką veiks, mums liko paslaptis. Gali būti, kad tai žinoma vien tik dvasioms...“

Vakaro metu svečiui buvo įteikta Vilniaus universiteto Chemijos ir geomokslų fakulteto Geomokslų instituto padėka, kurioje sakoma: „Vilniaus universiteto vardu

Klubo salė buvo pilnutėlė... (iš MATK archyvo).

dėkojame geologui dr. Sauliui SIDARUI už Geologijos muziejui padovanotą mineralų, fosilijų ir uolienų kolekciją bei geologijos mokslo populiarinimą.

Dėkojame, kad Jūs papasakojote savo gyvenimo istoriją knygoje „Vis tolstantis horizontas“. Tai puikus palikimas visiems gamtininkams, atskleidžiantis tikrąją gamtos tyrėjų romantiką. Tikimės, jog ji įkvėps ne vieną jaunuolį ar jaunuolę pasirinkti gamtos tyrėjo kelią.“

Vakarą pajvairino aktorius, estrados ir cirko režisierius, prodiuseris, kompozitorius Vladimiras Novikovas iš Kijevo, atlikęs savo kūrybos dainas pagal poetų M.Cvetajevos, L. Staffo, D. Kimelfeldo, M. Vega ir kitų eiles.

Vakaro atgarsiai. Iš S. Sidaro elektroninio laiško: „...Vis dar plaukia atsiliepimai apie mūsų susitikimo Vilniuje vakarą... Sulaukiau net skambučių iš Lietuvos – kviečia atvykti į Kauną, Kaišiadoris...“

...Galvoje kirba rūpestis apie knygos tiražo pakartojimą...“

Taigi autoriaus „kelionė“ atgal pas gimtinės žmones, o tėvynainių – pas jį tik įsibėgėja.

Literatūra

Sidasas, S. Vis tolstantis HORIZONTAS. Iš rusų kalbos vertė Irena Raščiuviene. Vilnius: Margi raštai, 2016, 252 p.
<http://alkas.lt/2016/05/01/mes-ir-jie-krasnojarsko-lietuviai-mes-dar-gyvi-video/>
<http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2016-08-05-nauja-prof-sauliaus-sidaro-knyga/147392>
<http://www.matk.lt/renginiu-archyvas-1/metrastis-ir-kiti-renginiai/2018-metratis>